

. субота 31 березня 2012 року .

ВК

НАША ІСТОРІЯ

Олександр НАМОЗОВ. Костопіль. Місто над Замчиськом. Біля витоків

Продовження.

Початок у попередньому номері.

Мешканці Костополя ділилися на кілька категорій. Це були типові для Волині городники (*власники тільки присадибних ділянок*), халупники (*крім житла нічого не мали*), підсусідники (*жили в чужих будинках*). Кріпаки працювали по 4-6 днів у господаря, селяни вирощували овес, жито, льон, коноплі. Займалися полюванням, рибалкою, бджільництвом, ткацтвом. Платили грошові і натуральні податки.

Міщани, які не мали права власності на землю, але користувалися нею, також платили регулярний податок грошима або натурою. Мешканці Костополя, крім сільськогосподарських робіт, займалися і різними кустарними промислами: вичинкою шкіри, виготовленням кінної зброї, деревообробкою; бондарством.

Унаслідок політичної кризи в Польщі і завдяки зусиллям цариці Катерини II в 1793 році відбувся другий переділ Речі Посполитої, в результаті чого східні Волинські землі відійшли до Росії і були включені до складу Ізяславської губернії. Після третього поділу Польщі (1795 р.) до Росії приєднали й інші Волинські землі. Костопіль увійшов до складу Рівненського повіту

в 1883 році, після того, як через нього було прокладено залізничну дорогу Рівне-Сарни-Лунінець і побудовано залізничну станцію. У 1885 році було створено Костопільське волосне управління, згодом перенесене в Підлужне. Згідно з переписом 1897 року, в Костополі проживало вже 1706 чоловік, з них більше однієї тисячі євреїв. Вони займалися кроєм та шиттям, торгівлею, дрібним виробництвом і підприємництвом. Саме в цей період варшавський єврей Шльома Шохерт, що оселився у містечку разом із родиною Ейдельштейнів, надав фінансове забезпечення на будівництво першої костопільської синагоги. В цей період правнук Еараша Ейдельштейна засновує в Костополі тартак, перші примітивні фанерну і меблеву фабрики, на них працює всього по 15 осіб, але дуже швидко виробництво дає свої позитивні результати. Також у містечку починають працювати чавуноливарний завод, майстерні з виробництва лемехів і паркету, пекарня, гуральня, сірникова фабрика, бойня, водяний млин.

Після того, як було зведено синагогу, в 1893 році на кошти єврейської громади міста було збудовано православний храм святого Олександра Невського. Будівництво вели українці. 1898 року на кошти місцевих мешканців і частково державні збудовано і відкрито церковноприходську школу.

На початку XIX сторіччя у місті починає активно

Волинської губернії. Спадкоємці Ворцель Микола-Яків та Станіслав-Габріель стали активними діячами польського визвольного руху. Після повстання в грудні 1825 року учасник війни проти Наполеона 1812 р. граф Микола Ворцель кілька років перебував під арештом, був позбавлений всіх чинів і посланий рядовим на Кавказ. Його брат Станіслав-Габріель взяв активну участь у польському повстанні 1830-1831 років, був одним з керівників загонів опору в Ковельському районі, за що був позбавлений Степанського маєтку, який передали державі. Помер в 1857 році в еміграції.

На відміну від спадкоємців Леонарда Ворцеля, продовжував свій успішний розвиток рід Ейдельштейнів. Підприємливість передавалася від діда до батька, від батька до сина, від сина до онуків і правнуків. До середини XVIII століття Ейдельштейни володіли кількома невеликими магазинами і лавками, мали у власності три найбільші в місті корчми, тартак і невелике виробництво, де гнули обіддя до кінних возів.

На березі річки виріс перший великий млин. Його побудували і пустили вхід спадкоємці одного з перших поселенців Есфраїма Пинхаса. Незабаром після вдалої торгівлі худобою вони відкрили першу бойню. У 1851 році в містечку був побудований і почав працювати невеликий винокурний завод. Його продукція продавалася не тільки в місцевих трактирах і під час ярмарку, а й поставлялася в Рівне, Підлужне, Степань, Людвиполь.

Незадовго до відміни кріпосного права в 1860 році в містечку проживало 304 мешканці, за 80 років населення збільшилося всього на 56 осіб. У 1861 році Костопільський маєток переходить у володіння великого волинського магната, власника 23 тисяч десятин землі, князя Чарторийського. Під час реформ князь виділив для викупу селянам 4687 десятин землі, залишивши собі 18739. Будівельний розвиток містечка розпочався

Після того, як було зведено синагогу, в 1893 році на кошти єврейської громади міста було збудовано православний храм святого Олександра Невського. Будівництво вели українці. 1898 року на кошти місцевих мешканців і частково державні збудовано і відкрито церковноприходську школу.

На початку XIX сторіччя у місті починає активно розвиватися промисловість. Працюють тартак, кілька невеликих м'ясопереробних підприємств та виробництво ободів для коліс, а у 1905 році поміщик та землевласник Олександр Велевський разом з підприємцем Іцхаком Ейдельштейном засновують фабрику з виробництва фанери та меблевий цех.

11 серпня 1907 року містечко зазнало шаленого удару вогняної стихії. Пожежа, яка почалась в одному з житлових будинків центру міста, розповсюдилась і охопила майже третину Костополя. Пожежею було знищено фанерну фабрику, цех з виробництва меблів, механічну майстерню, крамниці місцевих мешканців. За кілька років виробництва і крамниці було відбудовано, а їх роботу відновлено.

У 1911 році у місті почали працювати скляна гута, другий водяний млин, крупорушка, олійня та ще два тартаки.

З 1902 року у місті діє двокласне народне училище, а з 1903 року — поштово-телеграфне відділення при залізничній станції Костопіль. Продовжується будівництво культових споруд.

Під час Першої світової війни Костопіль знаходився у прифронтовій смузі, у цей період припинили функціонування майже усі промислові підприємства міста.

У 1916 році під час підготовки відомого «Брусилівського прориву» (Рівненсько-Луцька операція) на станції Костопіль деякий період знаходився штабний вагон з командувачем та керівним складом армії.

25 жовтня (7 листопада) 1917 р. в Петрограді було скинуто Тимчасовий уряд, а вже 27 жовтня (9 листопада) 1917 р. у рівненському гарнізоні створено революційний комітет, очолюваний Юрієм Гусарським, який вів боротьбу за перехід влади до Рад робочих, солдатських та селянських депутатів.

4-6 листопада (17-19 листопада) Сарненська партійна організація РСДПР(б) на спільному засіданні разом із представниками військових комітетів прийняла резолюцію про повну підтримку Радянського уряду. Цю резолюцію майже одночасно ухвалили більшовики Костополя. У кінці січня 1918 року представники Української Центральної Ради підписали з німцями угоду, згідно з якою ті 18 лютого 1918 року зайняли Україну, а до кінця лютого - і місто Костопіль. Партійні та радянські керівні органи було розгромлено.

На фото: 1 - виробники костопільських меблів; 2 - костопільчани-учасники Брусилівського прориву.

Продовження публікації уривків із книги читайте у наступних номерах газети.